

Váradi Iván Attila
Az elsodort ország festője
Fenyő György (1904–1987)

„Vajon a jó és a szép szükségszerűen összefüggenek-e? A züllött társadalom szeretheti-e bármely műfajban az emelkedettet?”

(Eugène Delacroix, 1857)

Tanulmányomban egy különös sorsú, kiemelkedő festőművész életét, munkásságát mutatom be. A szeretetteljes és értő családi környezetből induló festő szépen ívelő pályáját a második világháború akasztotta meg, és a képeinek is hosszú időre nyoma veszett. Ám szerencsére mára az életmű nagy része megkerült, s a pompás alkotások nemrégiben újra láthatóak, megcsodálhatóak voltak.

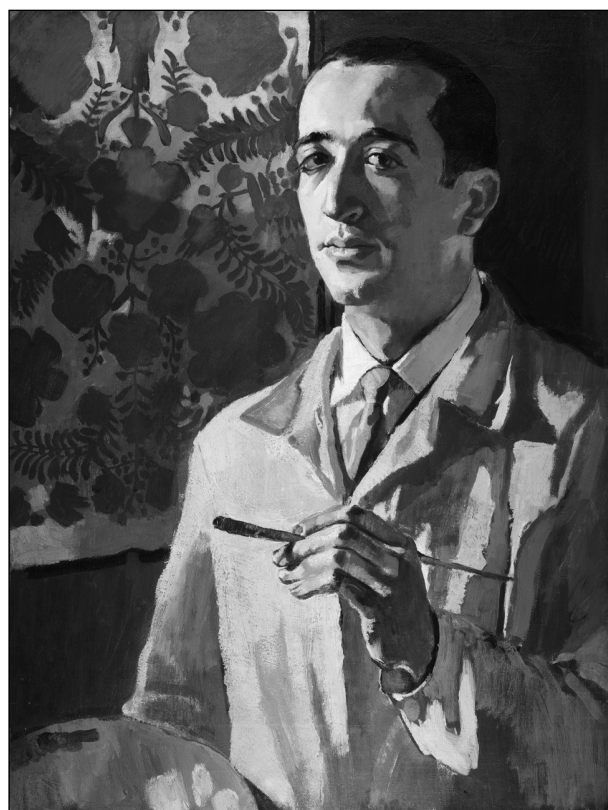
ÉLETE

Fenyő György 1904-ben, Budapesten született. Apja, Fenyő Miksa (szül. Fleischmann Miksa, 1877–1972) korának jeles közéleti személyisége, jogász végzettségű íróember, a Nyugat folyóirat alapító főszerkesztője, a GYOSZ igazgatója, országgyűlési képviselő. Anyja, Schöffner Aurélia (1881–1933) lelkes művészpártoló. Testvérei: Fenyő Iván (1905–1978) Herder-díjas művészettörténész, a Szépművészeti Múzeum grafikai gyűjteményének vezetője¹ és Fenyő Anna (1910–?). Féltestvére: Fenyő D. Mária (1935–) történész, aki Fenyő Miksa Seyringer Máriaival kötött második házasságából (1934) született.

Ady Endre *Zug-zeng a jég-cimbalom* című versével köszönti a gyermek Fenyő Gyurkát. A Fenyő György és Iván fivérek kettős gyerekkori portréját Tihanyi Lajos festette meg (1915).

Fenyő György első, rövidebb házasságát Wollák Lillyvel (1932), a második, tartósabbat Hatvany Violával (1933), báró Hatvany Lajos író lányával kötötte. Apósa révén megismerkedett József Attilával, akivel jó kapcsolatot ápolt.

A vészkorszak idején előbb munkaszolgálatra vonult, majd a Fenyő családot két barátjuk – dr.

1. Önarckép ecsettel. 1925, olaj, vászon, 76 × 61 cm
A képeket a Bodó Galériának köszönjük

Dessauer Pál orvos, illetve dr. Hittrich József iskolaigazgató – mentette-bújtatta. (Az író apa bujkálásuk 1944. június 24-től 1945. január 19-ig tartó időszakáról naplójegyzeteket készített; ebből a kordokumentációból szerkesztette *Az elsodort ország* című, 1946-ban megjelent kötetét. Fiáról írott sorait

¹ FENYŐ Iván, *Dürer*, Budapest, Képzőművészeti Alap, 1964.

Tihanyi Lajos: Fenyő György és Iván.
Olaj, vászon, 115 × 104 cm,
magántulajdon

idézem: „Gyuri sorsa sok gondot okoz nekem. A munkatábor nem embernek való, a megfeszített munka rendkívül megviselte; azt mondják, csont és bőr. Amíg Budapesten dolgozhat, addig még megjárja; azt a néhány hetet, ami még hátra van. De ha csapatát elvinni akarnák, akkor szöknie kellene.”)

1945-től a Szépművészeti Múzeum vezető kép-restaurátora.

1956-ban Londonba emigrált, a National Gallery képeit restaurálta. Egyébként korábban még nem vált ennyire szét a festészet, a másolatkészítés és a restaurálás. Például Rubens, amikor Gonzaga mantovai herceg szolgálatába állt, kezdetben csak másolatok készítésére kapott megbízást.

1987-ben Londonban halt meg

MŰVÉSZETE

1919 körül a Nyolcokhoz tartozó, zenében is otthonos Berény Róbert (1887–1953) francia szellemiségű szabadiskolájában tanult. Ezt követően a ha-

sonló felfogású, művészetelmélettel is behatóan foglalkozó Kmetty János (1889–1975) festőnél képezte magát. Szeretett mestereiről 1937-ben a Szép Szóban jelentek meg tanulmányai, s az itt közölt gondolatai egybecsengenek saját koncepciójával: „Berény evvel a kiállításával bebizonyítja, hogy igenis ösztönös művész, aki nem kizárólag a mesterségbeli tapasztaltságára támaszkodik, hanem az utóbbit kiválóan alkalmazza belső festői élményeinek visszatükrözésére.” Kmettyről pedig ezt írta: „Célja, mely rokon a párizsi iskola törekvéseivel, mindig határozott irányú; a felületen túli ábrázolása a tárgyának, majdnem szűkszavú megkomponálása a képnek. És milyen megejtőek ezek az önmaguknak majdnem aszketikus korlátokat szabó művek, melyek sajátos bája éppen ez utóbbi tulajdonságukban rejlik.”

Fenyő pályakezdését jelentősen befolyásolta Cézanne, Van Gogh, Gauguin és Matisse művészetért való rajongása, de leginkább Cézanne konzervatívabb szemléletét tartotta magára nézve mérvadónak. A továbbiakban a racionálisabb habitusú kubisták, Braque, Picasso és Korda Vince (1897–1979) hatása figyelhető meg. A húszas években a magyar festők által közkedvelt müncheni, düsseldorfi, majd a drezdai akadémiára került, itteni mesterei közül leginkább Oscar Kokoschkához állt közel. Felkészülésének betetőzése a szintén népszerű párizsi Julian Akadémia volt. Stílusa az 1927–29-es itáliai tanulmányutak során bontakozik ki, melyben a képszerkesztés, a dekorativitás és a tiszta színek dominálnak.

Korai művein Paul Cézanne (1839–1906) hatását emeljük ki. A képszerkesztés módja, a plaszticitás, a színkezelés, a témaválasztás mind a nagy példakép elveit tükrözi.

Fenyő életéről kevés adat áll rendelkezésünkre, megjelenéséről is csak néhány fotó tanúskodik (bár a Székely Aladár-féle felvétel igazán profi munka), viszont a számos önarckép hitelesebben adja vissza egyéniségét. Egyik ifjúkori önarcképén, mely 1925-ből való, egy öntudatos festő néz ránk – ecsettel, palettával a kezében. A háttér színes kárpítja előrevetíti a dekorativitás iránti érzékét (*1. kép*). Az önarcképeken kívül viszonylag sok portrét, alakot és aktot festett. A képek modelljei többnyire a hoztártartozók köréből kerültek ki. Többet festett édesanyjáról (e sorok írójának megítélése szerint a *Kék dívány* és a *Csendélet olvasó nővel* című képeket is őrá készítette), feleségéről, Hatvány Violáról és egy különös, diszkrét hölgyről, Flóráról, mandulavágású szemekkel, harmonikus karakterrel. Az ideális modelltől egy egész sorozatot festett; e művek stílusát tekintve a műtörténészek párhuzamot vonnak Mo-

Ady Endre
Zug-zeng a jég-cimbalom

(Fenyő Gyurkának küldöm)

Februári estén,
Mikor tavaszt lesvén
Háborog a vén Duna:
Kicsi, meleg ágyban
Álom borul lágyan
Minden jó, kis fiúra.

Odakünn az utcán
Ködbe, bűnbe hullván
Nagy, rossz fiuk bomlanak,
Mint a Duna árján
Csörömpölve, árván
Ezer mocskos jégdarab.

Jó, kis fiuk lelke
Nyár-álmokat lelve
Röpül ki az ablakon.
Nagy, rossz fiuk fáznak,
Jajgatva bokáznak
S zug-zeng a jég-cimbalom.

Miért nővünk nagyra,
Behavazva, fagyva,
Ha a hideg Duna zug ?
Kis emberkéek népe,
Élet szemefénye,
Mért leszünk nagy, rossz fiuk?

Februári estén,
Mikor tavaszt lesvén
Háborog a vén Duna,
Vigyázzatok ébren,
Mig alusznak mélyen,
Minden jó, kis fiúra.

Jég-táblák verődnek,
Kis fiuk megnőnek,
Kopognak az ablakon:
Jégcsatakos utcán
Rossz, nagy fiuk utján
Zug-zeng a jég-cimbalom.

(Nyugat, 1909/14., 101–102.)

digliani esszenciális festészetével (2. kép). De az analógiát legyen szabad még a 18. századi rokokó mester, Jean-Étienne Liotard *Das Schokoladenmädchen* művével is bővíteni, aláhúzva ezzel Fenyő tiszteletét és vonzalmát az úgynevezett „múzeumi művészet” iránt. A Kieselbach Galériában jelenleg kiállított *Kék kanapé* egy olvasó hölgyet ábrázol kellemes polgári enteriőrben (3. kép). Az ultramarin rombuszokra cinóber négyszögek felelnek, a narancs és szürke árnyalatok, a fekete kontúrok elmozdulást jeleznek az absztrakt (tárgy nélküli) kompozíciók irányába. A gyorsjárású, lazúros ecsetkezelés franciás könnyedséget ad. Ezek a szintetikus kubizmussal rokon törekvések a csendéletknél még inkább érvényesülnek, amint azt az ugyanitt megtekinthető, élénk színekkel festett, elbűvölő kis kép, a *Ciklámen* (1934–1935) is mutatja. A megújódást a tájképek jelzik – főleg az itáliaiak – melyek frissek, színesek, dekoratívak (4. kép).

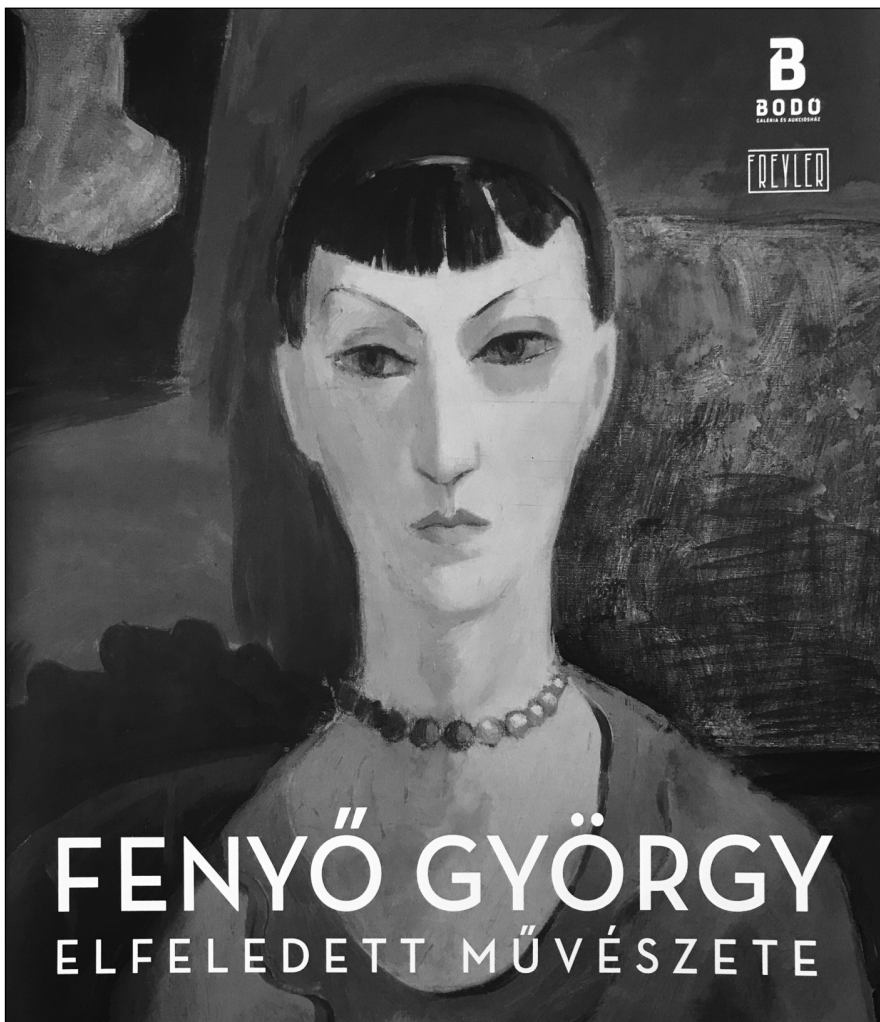
„Fenyő formatörekvéseit legtisztábban tájképein nyújtja, hiszen ez a témakör kevesebb gátlást tartalmaz, mint a portré... Világosan és áttetszően alkalmazott színeivel fiatalosan üde színmámor örömeit kínálja nekünk... Egyéniségének lágy finomsága legszebben színei összecsendülésében nyilvánul meg” – írta 1930-ban Farkas Zoltán művészettörténész (1880–1969) a Nyugatban. A tájképek franciás jellegétől eltérően, a *Világoskék ház szürkülletben* különös atmoszférájú kép, mely inkább az északi expresszionisták világával rokon. A csupaszon meredező fák, a lopakodó árnyak, a szürke, barna, zöld árnyalatok, az üresen tátongó ablakok, de különösen a főmotívum, a mozdulatlan ház hideg kék falának feszültsége megsejtet valamit a hamarosan bekövetkező kataklizmából (5. kép).

„Fenyő azok közé az ösztönös művésztehetségek közé tartozott, akik szinte akadémiai stúdiumok nélkül, maguk választotta példaképek nyomát kö-

vetve indultak festői pályájukon, majd egy felütésszerű, avantgárd periódus után – megtalálva saját, eredeti hangjukat – bensőségeesebb, nyugodtabb pikktúra felé fordultak. Alkotói felfogásának legfontosabb eleme a látványhoz való sajátos viszony, az a folyamat, ahogy az első benyomásokat az emlékezés szűrőjén megszűrve megszabadítja minden felesleges, a lényegyet elhomályosító elemtől, hogy az igazán fontosat, a törvényszerűt, a maradandó értéket bontakoztassa ki és mutassa fel az adott képen” – olvasható Kaszás Gábor művészettörténész elemzése a kiállítási katalógusban.

Fenyő első kiállítását – hosszas előkészítés után – 1930-ban, Londonban rendezte meg. Itt elsősorban portrékat és itáliai tájképeket állított ki. A szigetországi sikerektől megerősödve, még az év októberében itthon, az Ernst Múzeumban is bemutatkozott. A kiállítások egyszerűben ismertté tették az ifjú mestert. A mértékadó angol (*The Times*) és magyar sajtó elismerően számolt be róla, képei megjelentek a Nyugatban (1930. II.), Szerb Antal pedig lelkenedő levélben tudósított: „Fenyő Gyurinak hétfőn nyílik meg a kiállítása, ma akaszt és lázasan izgatott”.² A már kiforrott festőt a kritikusok az *École de Paris*, illetve az *art deco* eredeti képviselőjének tekintették. Jelentős támogatói is akadtak, köztük a kortárs képeket gyűjtő Fruchter Lajos (1882–1953), aki két képét is megvásárolta. 1932-től a KUT (Képzőművészek Új Társasága), valamint a Munkácsy-céh képzőművészeti és műgyűjtői társulatának tagja lett.

A német megszállás alatt a festő életművét a Ballassa Árpád műépítész – Radó Lili író házaspár rejtette el, a Kálmán Imre utca 19-ben lévő lakásuk fölötti torony-műterembe (6. kép). Bár a lakást a

szövetségesek légitámadásai során bombatalálat érte, és a házat előbb a németek, majd a nyilasok is kifosztották, de a vasajtóval elzárt torony, benne a képek és festőállványok – csodával határos módon – épségben megmaradtak.

Beteljesedni látszott Ady apokaliptikus víziója: „Minden Egész eltörött”. Festőnk még a negyvenen innen van, amikor arra jut: elvégezte feladatát, a továbbiakban nem foglalkozik festéssel. Nem szerepelt újabb tárlatokon, nem írtak már róla a lapok, lassan kezdték elfelejteni, neve évtizedekre eltűnt a művészeti életből. Ezzel kapcsolatban számos kérdés merül fel, de sem a festői pálya korai lezárásának okára, sem a fellelt képek jó félszáz éves hollétére és a még kallódó képek nyomára, sem életútjának további alakulására nincsenek egyértelmű

² SZERB Antal *Válogatott levelei*, szerk. NAGY Csaba, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2001, 51.

válaszok. Magam is hajlok azt föltételezni, hogy a jámbor festőművész a bűn mérhetetlen tombolását látva hagyta abba reményteljesen induló művészi karrierjét. A katasztrófának túlélője volt, de *nem ő* volt a megörökítője. Ráadásul az ötvenes évek légkörében sem igazán érezte otthonosan magát. Saját művészi világából kilépve, a továbbiakban a számára mindig is etalont képező, most pedig menedéket is jelentő régi mesterek felé fordult, s a restaurátori szakmában elmélyülve vállalt fontos feladatokat.

Művészetére csak a halálát követő majd három évtized múltán vetült némi fény sugar. 2015-ben a Kieselbach Galériában három képe szerepelt, tavaly pedig a Bodó Galéria rendezte meg – magángyűjtemények anyagából – Fenyő György első posztumusz tárlatát. A kiállításon több mint 60 festmény volt látható, és hozzá egy igényes monográfia is napvilágot látott. A galériások fontos munkát végeztek azzal, hogy a műveket a közönség elé tárták, és bekapcsolták a műkereskedelem vérkeringésébe. A negyedik éve működő Bodó Galéria és Aukciós-ház a 19–20. század, valamint a kortárs egyetemes és magyar képzőművészet bemutatását tűzte célul. A világjárvány okozta jelenlegi nehézségek közepette Fenyő György életművének gondosan előkészített kiállításával és a tudományos kutatásokra támaszkodó reprezentatív album megjelentetésével úttörő szerepet vállalt a kivételes alkotóegyéniség megismertetéséhez és méltó megbecsüléséhez vezető úton. Életművének tanulmányozása rámutat arra a nem is oly közkeletű tényre, hogy a zsidó származású képzőművészek, jelesül Fenyő György, komolyan hozzájárultak a kultúra gazdagításához.

KIÁLLÍTÁS, ALBUM ÉS TERVEK

Bodó János galériatulajdonost a 2019. decemberi 2-i téli aukciójára egy meglepő műtárggyal, a *Világoskék ház szürkületben* című képpel keresték meg. Még inkább meglepő volt, ahogy az eddig jobbára ismeretlen alkotást a műtárgypiac jelentősen fölértékelte, mely hírt a bulvársajtó is felkapta. Így aztán Bodó elkezdte keresni a további képeket, s a 2020 márciusában, a Millenáris Parkban tartott rendezvényen néhány művet be is tudott mutatni. Egyre jobban fókuszált új felfedezettjére, akiben a magyar avantgárd egyik különleges mesterét látta. A közönség tetszését és a sajtó érdeklődését maga mögött tudva, ezután már egy gyűjteményes kiállításban gondolkozott, és egy könyv elkészítésre is vállalkozott. Tette ezt annál is inkább, mivel Fenyő művészete eladdig fehér foltot jelentett a magyar művészet térképén.

A kiállítás időpontjához igazítva, a Freyler Art Kiadó gondozásában egy 240 oldalas, szép kivitelű album jelent meg. A 62 nagyméretű, színes reprodukciót is tartalmazó könyv a galéria felkészült szakembereinek és felkért külső művészettörténészek alapos munkája. Az anyag rögzíti, feldolgozza és elemzi azokat a jelenleg ismeretes tényeket, összefüggéseket, melyek Fenyő György életére, munkásságára és a korszak magyar avantgárd művészetére vonatkoznak. A mellékletek az anyag angol fordítását, kiállítási katalógusokat, cikkeket, fotókat, valamint forrás-, irodalom-, és magyar–angol nyelvű műtárgyjegyzéket tartalmaznak. Ezenkívül Fenyő egy rajza és néhány lappangó művének reprodukciója (köztük a gyakran publikált *Nagyszüleim* című), és kortárs művek találhatók benne. Jelentős és hiánypótló munka.

A galériának idővel egyre több képet sikerült felkutatnia, melynek során a „Rejtett Remekművek – Betekintés Magángyűjteményekbe” csoporttal – akik nem mellesleg gyakran szerveznek jótékony-sági aukciókat is – kölcsönös együttműködést alakítottak ki. Lassan összeállt a mozaik, s a festmények szükséges restaurálása és megfelelő keretezése után, 2020. szeptember 10-én, a Falk Miksa utcai Bodó Galériában nyílt meg a kiállítás, amely azután nagyon kedvező fogadtatásra lelt. Újabb kiállítást is terveznek, akad még bőven tennivaló (így a még kallódó képek felkutatása), amíg a Fenyő György művészetét borító sűrű köd teljesen felszáll – említette a lelkes műkereskedő.

KIÁLLÍTÁSOK

- 1930. február: Arlington Gallery, London, Old Bound street 22.
- 1930. október: Ernst Múzeum, Csontváry Kosztka Tivadar, Fenyő György, Kirchner Jenő és Peterdi Gábor közös kiállítása.
- 1932–1943: hét alkalommal vett részt a Nemzeti Szalon csoportos kiállításán. (Utóbbi épülete 1907–1960-ig az Erzsébet téren állt.)
- 1933. szeptember: Ernst Múzeum. Ferenczy Károlyval közös kiállítás. A katalógust dr. Lázár Béla írta.
- 1936-tól a Műcsarnok kiállításain szerepel.
- 1938. április: Fränkel Szalon. Gyűjteményes kiállítás. A katalógust Rózsa Miklós írta.
- 2015. tél: Kieselbach Galéria és Aukciós-ház.
- 2020. szeptember 10–30.: Bodó Galéria és Aukciós-ház.

IRODALOM

BUZA Péter, *Életmű a toronyszobában*, Budapest, 2017/9., 10–13.

CSÖRÖGI Anikó Lilla, *Fenyő György elfeledett művészete*, Axioart, 2020. szeptember 8. <https://blog.axioart.com/author/kata/> (utolsó letöltés: 2021. 03. 21.)

Eugène DELACROIX *Naplója*, Budapest, Képzőművészeti Alap, 1963.

Fenyő György elfeledett művészete, szerk. BODÓ János, TÓTH Zoltán, NAGY Zsófia Nóra és KEREKES Dóra, Budapest, Freyler Art Kft., 2020.

FENYŐ Miksa, *Az elsodort ország: Naplójegyzetek 1944–1945-ből*, Budapest, Révai, 1946.

Magyar művészeti kislexikon, KÖRBER Ágnes és F. ALMÁSI Éva, Budapest. Enciklopédia, 2002.

MUTHER Richard, *A festőművészet története*, Budapest, Révai Testvérek, 1920.

2. Flóra (Piros ruhás nő). 1933, olaj, vászon, 177 × 66 cm. Magántulajdon.
A Flóra-sorozat egyik darabja

4. Vörös földek Arcugnano mellett.
1930 k. olaj, vászon, 50 × 60 cm.
Magántulajdon

6. A Kálmán Imre utca 19. számú ház jelenleg, melynek tornya 1944-45-ben a képeket rejtette

3. A kék kanapé. 1937, olaj, vászon, 50x59 cm

5. Világoskék ház szürkületben.
1929, olaj, vászon-karton, 54,7x60 cm

Szilágyi Ákos (végső soron)

[1]

*végső soron végső soron
itt élünk e halálsoron
abány élet annyi cella
s mindnek egy az uticélja*

[2]

*végső soron végső soron
nem is volt rossz az én sorom
attól függ csak honnan nézem –
föld dübörög kobalt ég zeng*

[3]

*végső soron végső soron
végigmegyünk üzletsoron
élet-üzlet halál-off-shore
porban hever reklám-fogsor*

[4]

*végső soron végső soron
végigfutunk adatsoron
ecce homo – ecce robot
kukorica pattogatott*

[5]

*végső soron végső soron
az a kérdés ki van soron
ki van ki nincs hülyén helyén
helyettem más – más helyett én*

[6]

*végső soron végső soron
lepergünk mint szem gyöngysoron
lepattogunk szétgurulunk
úgy hajol le értünk Urunk*

[7]

*végső soron végső soron
erről szól minden verssorom
mi másról szólhatna verssor:
vers a világ bár csak pár sor*